

ACTIVITATS DE LA CÀTEDRA REI MARTÍ L'HUMÀ, COMTE DE BARCELONA

(Període: setembre de 2019 - agost de 2020)

Rosa Mª Alabrús Iglesias

Directora de la Càtedra Rei Martí l'Humà, Comte de Barcelona

Universitat Abat Oliba CEU

Bellesguard, 30 · 08022 Barcelona

www.uaoceu.cat

ralabrusi@uao.es

Vivim uns temps intensos, sens dubte, com els que li va tocar viure al rei Martí l'Humà, comte de Barcelona, que dona nom a aquesta càtedra. Un rei, el darrer de la dinastia dels territoris de la Corona d'Aragó i de la Casa Comtal de Barcelona, que va patir la pesta baixmedieval i el cisma d'Occident, a més de molts altres conflictes, revoltes i disputes.

Les **activitats de la Càtedra Rei Martí l'Humà, Comte de Barcelona** al llarg del curs acadèmic 2019-2020 han permès desenvolupar una tasca de recerca, innovació i transferència de coneixements en **humanitats** que demana la societat del nostre temps.

Els mitjans a través dels quals s'ha difós, principalment, la tasca de la càtedra han estat **La Razón Ed. Catalunya** (2 d'agost de 2019); **Abc** (3 de setembre de 2019); la **Fundació Espanyola d'Història Moderna** (octubre de 2019); la revista **La Aventura de la Historia** (maig de 2020); la revista **SCRIPTA. Revista Internacional de Cultura Medieval i Moderna**, Universitat de València (juny de 2020); la revista **Magallánica. Revista de Historia Moderna** (juny de 2020); la revista **Alfa y Omega** (juliol de 2020), i el programa **Espejo** (COPE Radio) "Buscando a través del estudio de la historia la promoción de las humanidades" (22 d'agost de 2020).

Les **activitats més destacables** realitzades des de la càtedra al llarg del curs 2019-2020 han estat:

Primera. Es va dur a terme la presentació de la càtedra, a la Universitat Abat Oliba CEU, el dia 29 d'octubre de 2019, a càrrec del doctor Alfonso Bullón de Mendoza, gran canceller de la UAO CEU; el doctor Rafael Rodríguez-Ponga Salamanca, rector de la UAO CEU, i els doctors Salvador Claramunt (catedràtic emèrit d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona), Alfonso Esponera Cerdán OP (catedràtic emèrit d'Història Eclesiàstica de la Facultat de Teologia de València) i Ricardo García Cárcel (catedràtic emèrit d'Història Moderna de la Universitat Autònoma de Barcelona). La directora de la càtedra, la doctora Rosa Mª Alabrús Iglesias (UAO CEU), ha volgut commemorar els 610 anys de la mort d'aquest monarca (el 31 de maig de 1410), darrer sobirà de l'Aragó i la dinastia comtal catalana, amb residència a Bellesguard, seu de la nostra universitat, a través del dossier *Martín el Humano y Caspe. La utilidad del pacto*, publicat a la revista *La Aventura de la Historia*, n. 259, del mes de maig de 2020, a les pàgines 48-73. En el dossier presentat i coordinat per la doctora Rosa Mª Alabrús ("El problema de la sucesión de un rey. La utilidad del pacto", p. 52-53), s'ha exposat com la solució del problema de la successió del rei Martí amb el Compromís de Casp va ser tota una lliçó de constitucionalisme pactista al mateix temps que una fórmula pragmàtica d'afrontar una qüestió tan greu com la mort d'un monarca sense hereus. Una solució sense guerres ni arbitriats polítiques. En qualsevol cas, el Compromís de Casp va ser una fita transcendental que va implicar una decisió conjunta dels regnes peninsulars de la Corona d'Aragó i el principi d'una dinastia nova, que feia anys que governava a Castella i que, des de 1412, també ho faria a la Corona d'Aragó.

Al dossier, la personalitat de Martí l'Humà l'aborda el doctor Salvador Claramunt a l'article: "Culto, indeciso y ético. La personalidad del rey" (p. 54-58), en què queda ben patent l'atmosfera de crisi que va existir durant el regnat del rei Martí, amb els efectes de la pesta que encara es deixaven sentir, les relacions conflictives amb Sicília, el llegat dels vells problemes constitucionals que el seu pare, Pere IV el Cerimoniós, havia tingut amb les elits nobiliàries, la inestabilitat

política amb el cisma d'Occident i els papes de Roma i Avinyó enfrontats... Un quadre difícil per a un rei que havia arribat al tron perquè el seu antecessor i germà, el rei Joan I, havia mort precoçment amb quaranta-quatre anys, després d'un regnat de vuit, sense fills, només filles. Martí havia començat a governar a Sicília com a fill de la tercera dona de Pere IV, Leonor de Sicília. Aquest territori va ser una peça clau en l'estratègia política de Martí I. Les morts, en aquesta conjuntura històrica, van ser transcendents. Moriria la primera dona del rei Martí, Maria de Luna, el 1406, per la qual cosa ell es casaria, apressadament, amb Margarita de Prades, cercant successió. El seu fill, Martí el Jove, es casaria amb Maria de Sicília, però ambdós van morir joves (ell, el 1409). La defunció de Martí l'Humà sense descendència el convertiria en l'últim rei de la dinastia catalanoaragonesa.

Certament, les dones van tenir un paper important en aquella situació: la quarta dona de Pere IV d'Aragó, l'empordanesa Sibila de Fortià, primer amant i després dona del rei Pere, que li va donar una filla, Isabel d'Aragó, casada amb Jaume II d'Urgell, un dels pretendents al tron després de la mort del rei Martí; la culta Maria de Luna, primera dona de Martí l'Humà, que li va donar quatre fills (dels quals cap va sobreviure el seu pare); Margarita de Prades, la segona dona de Martí, que no li va poder donar fills...

En el marc de les relacions del rei Martí I, ja en els seus anys d'infant, ja pròpiament com a rei, va tenir un paper important Sant Vicent Ferrer, com destaca el doctor Alfonso Esponera OP al seu article "Decisiva y prolongada colaboración" (p. 58-61). La col·laboració del dominic va ser decisiva per a la tasca de pacificació interna en les faccions de l'època i en el cisma d'Occident.

El doctor Carlos López (director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó) s'ha centrat, en el seu article, en l'anàlisi de les darreres hores del rei Martí, la presumpta causa de la seva mort ("La muerte del rey. Lucidez y coherencia", p. 59-63) i, especialment, en l'acta original de la seva darrera voluntat, treballant amb documentació de l'arxiu que dirigeix. Es desmunten els vells tòpics de falsedat o manipulació i es demostra que el rei Martí no tenia intenció de donar poder a les Corts catalanes per escollir persones que governessin el Principat. Queda clara

la voluntat del monarca que el seu successor, almenys a Sicília, fos Federic, fill de Martí el Jove. Si hi va haver pressions el 1700 en el futur testament de l'últim rei de la dinastia de la Casa d'Àustria, Carles II, el 1410 tampoc no en devien faltar. L'article de Carlos López ajuda a comprendre el famós "Hoc" com a presumpta resposta a les preguntes que van formular els cortesans al rei en el seu llit de mort.

El doctor Ricardo García Cárcel aborda les diferents interpretacions del Compromís de Casp ("La sentencia arbitral de Caspe. Realidad frente a representación", p. 70-73) i la solució política trobada finalment després de la mort de Martí I. Es reflecteixen les diferents visions, en la decisió final de Casp, de promoure, com a rei, Ferran de Trastàmara i la seva interpretació històrica: la glossa apassionada com a testimoni de sensatesa política, la predestinació castellana a l'hora de construir Espanya, i el contrari, una iniquitat, un desastre juridicopolític que suposaria la crisi de Catalunya i la supremacia castellana.

Segona. Aquesta càtedra, durant el període assenyalat, també ha pretès estudiar la trajectòria d'institucions catalanes i de la Corona d'Aragó després de la mort del rei (1410) i conèixer millor el llegat humanístic d'aquest monarca al llarg del temps, que ha contribuït a enrobustir la interrelació Catalunya-Espanya-Europa, a través de l'anàlisi de la funció transcendental que la Corona hi ha tingut.

En aquest sentit, amb motiu de la presidència rotativa per part del nostre rector, el Dr. Rafael Rodríguez-Ponga, de la Xarxa Vives d'Universitats Catalanes, es va reunir el Fòrum Vives a la nostra Universitat Abat Oliba CEU, una trobada presidida pel rector el 21 de novembre de 2019. La directora de la Càtedra Rei Martí l'Humà, Comte de Barcelona, la Dra. Rosa Mª Alabrús, va organitzar i coordinar aquest fòrum sobre els orígens i la trajectòria de les universitats de tradició històrica catalana, que componen l'esmentada Xarxa d'Universitats, mitjançant la participació de vuit ponents que van reflectir els avatars fundacionals i les fites més significatives d'aquestes universitats: Lleida, Girona, Barcelona, les Balears, València, Tortosa i les universitats sardes de Sàsser i Càller, amb Cervera com a colofó. Les ponències van anar a càrrec de

professors, especialistes reconeguts de cadascuna de les universitats analitzades, i es recullen al monogràfic *Les universitats històriques en terres de llengua catalana*, publicat a la revista *Scripta. Revista Internacional de Cultura Medieval y Moderna*, de reconegut prestigi científic en l'àrea d'humanitats (i indexada a SCOPUS) (vol. 15, juny de 2020) <https://ojs.uv.es/index.php/scripta>, (amb la qual s'han fixat línies de col·laboració), presentat i coordinat per la Dra. Alabrús ("Les universitats històriques en terres de llengua catalana", p. 135-137), en què ella mateixa incorpora l'article "Les universitats i la seva història. Algunes reflexions" (p. 138-147): Joan Josep Busqueta (vicerector de la Universitat de Lleida), "La fundación del Studium Generale de Lleida y la tradición jurídica ilerdense", p.148-164; Xavier Torras (catedràtic d'Història Moderna de la Universitat de Girona), "Els orígens de l'Estudi General de Girona: uns començaments que es faran esperar", p.165-171; Antonio Fernández Luzón (doctor per la Universitat Autònoma de Barcelona), "Los difíciles orígenes de la Universidad de Barcelona (1401-1559)", p.172-186 ; Josep Joan Vidal (catedràtic de la Universitat de Palma), "De l'Estudi General a la Universitat de les Illes Balears", p. 187-200; Amparo Felipo (catedràtica d'Història Moderna de la Universitat de València), "La Universitat de València en el segle XVI. Orígens, transformacions i consolidació", p. 201-216; Enric Querol (doctor per la Universitat Autònoma de Barcelona), "L'antiga universitat dominica de Tortosa (1529-1717)", p. 217-228; Eleonora Todde (investigadora de la Universitat de Càller), "Una gestazione lunga e travagliata: la fondazione delle Università di Sassari e Cagliari", p. 229-240, i Joaquim Prats (catedràtic de la Universitat de Barcelona), "La Universitat de Cervera: un projecte reformista frustrat", p. 241-254. **Amb la Xarxa Vives que agrupa les universitats catalanes s'han establert nexes de col·laboració en el marc de la història i de les humanitats.**

Aquest monogràfic sobre les universitats històriques catalanes en reflecteix bé el complex procés fundacional i el paper clau de la monarquia al llarg dels segles. La més antiga és la Universitat de Lleida, amb privilegi fundacional de Jaume II el 1300, i la prèvia aprovació eclesiàstica de Bonifaci VIII el 1297. El seu monopoli se'l van disputar Perpinyà i Osca la segona meitat del segle XIV. Girona emergeix, el 1446, amb uns inicis difícils. La primera pedra data de 1561 i la

primera classe és de 1572. La Universitat de Barcelona va tenir la seva gènesi en l'Estudi General de Medicina, fundat pel rei Martí l'Humà el 1401, al qual l'any següent s'afegiria una facultat, la d'Arts. Caldria esperar fins al 1559 perquè el municipi arribés a un acord amb la universitat dels metges i posés en pràctica l'antic privilegi que li va atorgar Alfons el Magnànim el 1450 per fundar un Estudi General amb totes les facultats.

Els textos inserits a la revista *Scripta Internacional* permeten l'estudi dels contrastos entre les universitats catalanes, castellaneres i europees, la dialèctica de la tradició i la modernitat, i s'aporten conclusions interessants sobre el paper que en la història de les universitats han tingut l'Església i la monarquia, amb un èmfasi especial en les humanitats.

Tercera. Aquesta càtedra va organitzar el curs *Fonts i mètodes per a la recerca en humanitats*, amb el suport de l'Institut CEU Àngel Ayala d'Humanitats, per donar a conèixer les fonts documentals disponibles, prioritàriament inèdites, de l'època moderna i contemporània, amb dues visites culturals a dues de les institucions principals de Barcelona (l'Arxiu de la Corona d'Aragó i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), i aprofundir en les metodologies i fonts més innovadores per a la recerca en humanitats.

El curs estava destinat tant a estudiants com a professors i es va fer els dies 25 de febrer i 24 de març de 2020. Lamentablement, arran de la pandèmia viscuda, en va quedar ajornada la segona sessió a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. La sessió-taller i la visita a l'Arxiu de la Corona d'Aragó va consolidar la col·laboració de la Càtedra Rei Martí l'Humà, Comte de Barcelona (UAO CEU) amb el director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el Dr. Carlos López, i el sotsdirector, el Dr. Alberto Torra. **Amb aquesta institució s'han establert criteris de futura col·laboració.**

Quarta. La directora de la Càtedra Rei Martí l'Humà ha col·laborat amb la Càtedra d'Estudis CEU Casa d'Àustria en el III Congrés Internacional Casa d'Àustria: "Europa i l'adveniment als regnes hispànics", a la Universitat CEU Cardenal Herrera (València; 4, 5, i 6 de març de 2020) i en les actes (en premsa)

amb la ponència i el text "Ignacio de Loyola, la *devotio* moderna y la religiosidad femenina", en què es reflecteix com Ignacio de Loyola, quan es va establir a Catalunya, va tractar amb diverses dames de la cort de Carles I d'Espanya i V d'Alemanya amb el fi de trobar cobertura per portar a terme una reforma social a Barcelona: Aldonça Terré, casada amb Alfons de Cardona (familiar del virrei de Catalunya); Estefania de Requesens i la seva mare, Hipòlita Roís de Liori, també emparentades amb el virrei Cardona; Elionor Setantí Sapila, dona del vicecanceller d'Aragó, Miquel Mai; María Manrique de Lara Folch de Cardona, camarlenca de Maria d'Àustria, filla de Carles V... Si ja s'han estudiat detalladament les dones espirituals de l'entorn d'Ignasi de Loyola (Isabel Roser, Inés Pascual, Isabel Josa...), estaven pendents d'estudiar les dones de la cort de Carles V a la capital catalana i el suport que va rebre'n el sant. **El congrés ha propiciat consolidar la línia de col·laboració que la càtedra té establerta amb les altres dues universitats CEU, la Universitat Cardenal Herrera CEU i la Universitat San Pablo CEU.**

Cinquena. En el marc de la innovació, aquesta càtedra disposa d'un projecte d'excel·lència de generació de coneixement i enfortiment científic i tecnològic del sistema d'R+D+I d'humanitats (història moderna), concedit a la directora de la càtedra com a responsable i investigadora principal per part del Ministeri de Ciència i Innovació: *El discurso religioso y la gestión de las emociones femeninas. Entre el Barroco y la Ilustración*, referència PGC2018-094899-B-C54, període 2019-2022). Un dels seus objectius és reflectir l'interès de la monarquia per donar suport a dones per regenerar la moral i els costums de la societat en l'època moderna (Àngela Serafina Prat, Hipòlita de Jesús de Rocabertí i Soler...) i, fins i tot, reconvertir protestants al catolicisme, com en el cas de la dominica Juliana Morell, que, amb el suport d'Anna d'Àustria (filla de Felip III), va voler projectar en la França meridional (Rosselló-Llenguadoc-Provença), l'empremta catòlica, en el segle XVII, de la monarquia hispànica, amb una considerable preservació de la memòria de Sant Vicent Ferrer així com dels reis Pere IV d'Aragó i Martí l'Humà (Rosa Mª Alabrús Iglesias, *Razones y emociones femeninas. Hipólita de Rocabertí y las monjas catalanas del Barroco*, Ed. Càtedra, desembre de 2019; Rosa Mª Alabrús Iglesias, *Juliana Morell. De niña prodigio a maestra de las emociones*, Ed. Arpegio, juny de 2020).

Finalment, en aquest marc de foment de la innovació i la generació de coneixement (en l'àmbit universitari i de cooperació amb Llatinoamèrica), la directora de la càtedra va impartir diverses sessions al màster La Historiografía Española Actual: Tendencias y Proyecciones, a la Facultat d'Humanitats de la Universitat de Mar del Plata (l'Argentina) i el seminari "Mujeres olvidadas de la Historia" a l'Institut d'Història d'Espanya Claudio Sánchez Albornoz, a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Buenos Aires (l'Argentina) (desembre de 2019).

Fruit de la col·laboració excel·lent que hi ha hagut amb les universitats argentines, ha sorgit el monogràfic *Modelos de santidad femenina en el mundo hispánico en la época moderna*, orientat a l'estudi del paper de les dones en la projecció missional i política de la monarquia i els ordes religiosos a Europa, Àsia i Amèrica, coordinat per la Dra. Rosa Mª Alabrús i publicat a la *Revista Magallánica. Revista de Historia Moderna*, Universitat del Mar del Plata, vol. 6, n. 12, juny de 2020, <http://www.redhistoriamoderna.com.ar/> y <https://fh.mdp.edu.ar/revistas/index.php/magallanica/issue/view/MAG12> en què han participat, a més de la Universitat de Mar del Plata, la Red de Historia Moderna de Universidades Argentinas, La Pontificia Universidad Católica Argentina-CONICET i les Universitats de Valladolid i la Càtedra d'Història Eclesiàstica de la Facultat de Teologia de València. **A partir d'aquest treball, s'ha establert un important vincle de col·laboració amb les universitats argentines, en especial amb la Universitat de Mar del Plata per a la recerca conjunta de la monarquia espanyola i Amèrica i el conreu de la història en l'àrea d'humanitats.**

[Publicacions, congressos, cursos de màster i doctorat impartits per la directora de la Càtedra, la Dra. Rosa M. Alabrús Iglesias, durant el període 2019-2020.](#)